TEISINGUMO TEISMO (trečioji kolegija) SPRENDIMAS

2018 m. lapkričio 7 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teisingumo Teismo jurisdikcija – Direktyva 2003/86/EB – Teisė į šeimos susijungimą – 15 straipsnis – Atsisakymas išduoti atskirą leidimą gyventi – Nacionalinės teisės norma, pagal kurią nustatyta pareiga išlaikyti pilietinės integracijos egzaminą“

Byloje C-257/17

dėl 2017 m. gegužės 10 d. *Raad van State* (Valstybės Taryba, Nyderlandai) sprendimu, kurį Teisingumo Teismas gavo 2017 m. gegužės 15 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

C,

A

prieš

Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie

TEISINGUMO TEISMAS (trečioji kolegija),

kurį sudaro trečiosios kolegijos pirmininko pareigas einantis ketvirtosios kolegijos pirmininkas M. Vilaras, teisėjai L. Bay Larsen (pranešėjas), M. Safjan ir D. Šváby,

generalinis advokatas P. Mengozzi,

posėdžio sekretorė R. Şereş, administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2018 m. kovo 19 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

– C ir A, atstovaujamų *advocaat* C. F. Wassenaar,

– Nyderlandų vyriausybės, atstovaujamos M. K. Bulterman, H. S. Gijzen ir A. M. de Ree,

– Austrijos vyriausybės, atstovaujamos G. Eberhard,

– Europos Komisijos, atstovaujamos C. Cattabriga ir G. Wils,

susipažinęs su 2018 m. birželio 27 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,

* Proceso kalba: nyderlandų.

priima šį

Sprendimą

1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2003 m. rugsėjo 22 d. Tarybos direktyvos 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą (OL L 251, 2003, p. 12; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 224) 15 straipsnio 1 ir 4 dalių išaiškinimo.

2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant A ir C, trečiųjų šalių piliečių, ir *Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* (saugumo ir teisingumo valstybės sekretorius, Nyderlandai) (toliau – valstybės sekretorius) ginčus dėl to, kad pastarasis atmetė jų prašymus pakeisti terminuotiems leidimams gyventi šalyje taikomą ribojimą ir, kiek tai susiję su C, panaikinti jo terminuotą leidimą gyventi šalyje.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

Direktyva 2003/86

3 Direktyvos 2003/86 15 konstatuojamojoje dalyje nustatyta:

„Šeimos narių integracija turėtų būti skatinama. Tuo tikslu atitinkamomis sąlygomis jiems turėtų būti suteikiamas nuo globėjo nepriklausomas statusas, ypač santuokai ir partnerystei iširus, ir teisė į švietimą, darbą ir profesinį mokymą tomis pačiomis sąlygomis kaip ir asmeniui, su kuriuo jie susijungia.“

4 Šios direktyvos 2 straipsnio c punkte „globėjas“ apibrėžiamas kaip „trečiosios šalies pilietis, teisėtai gyvenantis valstybėje narėje ir pateikiantis prašymą [dėl šeimos susijungimo] arba kurio šeimos nariai prašo šeimos susijungimo, kad prisijungtų prie jo“.

5 Minėtos direktyvos 3 straipsnio 3 dalis suformuluota taip:

„Ši direktyva netaikoma Sąjungos piliečio šeimos nariams.“

6 Tos direktyvos 7 straipsnio 2 dalyje nurodyta:

„Valstybės narės gali reikalauti, kad trečiųjų šalių piliečiai laikytųsi integracijos priemonių pagal nacionalinę teisę.

Kalbant apie 12 straipsnyje nurodytus pabėgėlius ir (arba) pabėgėlių šeimos narius, pirmoje pastraipoje nurodytos integracijos priemonės gali būti taikomos tik tada, kai atitinkamiems asmenims jau yra leistas šeimos susijungimas.“

7 Direktyvos 2003/86 15 straipsnyje numatyta:

„1. Ne vėliau kaip po penkerių gyvenimo metų, ir jei šeimos nariui leidimas gyventi nebuvo suteiktas dėl kitų priežasčių nei šeimos susijungimas, sutuoktinis arba nesusituokęs partneris ir pilnametystės sulaukęs vaikas turi teisę, jei reikia – pagal prašymą, į atskirą leidimą gyventi, nepriklausomą nuo globėjo.

Valstybės narės gali riboti pirmoje pastraipoje nurodyto leidimo gyventi išdavimą sutuoktiniui arba nesusituokusiam partneriui tais atvejais, kai šeimos ryšiai nutrūksta.

<…>

4. Nacionalinė teisė nustato atskiro leidimo gyventi suteikimo ir galiojimo trukmės nustatymo sąlygas.“

Direktyva 2003/109/EB

8 2003 m. lapkričio 25 d. Tarybos direktyvos 2003/109/EB dėl trečiųjų valstybių piliečių, kurie yra ilgalaikiai gyventojai, statuso (OL L 16, 2004, p. 44; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 272) 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės gali pareikalauti, kad trečiųjų šalių piliečiai tenkintų nacionalinėje teisėje numatytas integracijos sąlygas.“

Nyderlandų teisė

9 *Vreemdelingenbesluit 2000* (2000 m. Nutarimas dėl užsieniečių) 3.51 straipsnyje nurodyta:

„1. Terminuotas leidimas gyventi šalyje <…>, kuriam taikomas su nelaikinomis humanitarinėmis priežastimis susijęs ribojimas, gali būti išduodamas užsieniečiui, kuris:

a) Nyderlanduose gyvena penkerius metus, turėdamas leidimą gyventi, kuriam taikomas 1 dalyje <…> nurodytas ribojimas:
   1. kaip asmens, kuris turi teisę nuolat gyventi šalyje, šeimos nariui;

<…>

5. 3.80a straipsnis taikomas 1 dalies a punkto 1 papunktyje nurodytiems užsieniečiams <…>“

10 Šio nutarimo 3.80a straipsnis suformuluotas taip:

„1. Prašymas pakeisti leidimą gyventi <…> į leidimą gyventi, kuriam taikomas su nelaikinomis humanitarinėmis priežastimis susijęs ribojimas, atmetamas, jeigu prašymą pateikia užsienietis, kaip tai suprantama pagal 3.51 straipsnio 1 dalies pradžią ir a punkto 1 papunktį, neišlaikęs Pilietinės integracijos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies a punkte nurodyto egzamino arba negavęs diplomo, pažymėjimo ar kito dokumento, kaip tai suprantama pagal šio įstatymo 5 straipsnio 1 dalies c punktą.

2. [1 dalis] netaikoma, jeigu užsienietis:

<…>

e) buvo atleistas nuo pilietinės integracijos pareigos <…>

<…>

4. Be to, Nyderlandų ministras gali netaikyti 1 dalies, jeigu mano, kad dėl šios nuostatos taikymo kils akivaizdžiai ypatingų sunkumų.“

11 *Wet inburgering* (Pilietinės integracijos įstatymas) 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Nyderlandų ministras gali atleisti asmenį nuo pilietinės integracijos pareigos, jeigu:

a) šis asmuo įrodo, kad dėl psichinės ar fizinės negalios arba protinio sutrikimo nuolat negali išlaikyti pilietinės integracijos egzamino;

b) atsižvelgdamas į pilietinės integracijos pareigos turėtojo papildomas pastangas, turi nuspręsti, kad šis asmuo pagrįstai negali įvykdyti pilietinės integracijos pareigos.“

12 Šio įstatymo 7 straipsnio 1 ir 2 dalys suformuluotos taip:

„1. Pilietinės integracijos pareigos turėtojas turi per trejus metus įgyti gebėjimus kalbėti ir rašyti nyderlandų kalba bent A2 lygiu pagal Bendrą Europos kalbų orientacinę sistemą, skirtą šiuolaikinėms užsienio kalboms, taip pat žinių apie Nyderlandų visuomenę.

2. Pilietinės integracijos pareigos turėtojas įvykdė savo pilietinės integracijos pareigą, jeigu:

a) išlaikė ministro patvirtintą egzaminą arba

b) gavo diplomą, pažymėjimą ar kitą dokumentą, kaip apibrėžta 5 straipsnio 1 dalies c punkte.“

Pagrindinės bylos ir prejudiciniai klausimai

C situacija

13 Nuo 2008 m. lapkričio 5 d. iki 2014 m. lapkričio 5 d. C turėjo leidimą gyventi pas Nyderlandų pilietybę turintį sutuoktinį. 2014 m. rugpjūčio 20 d. C pateikė prašymą pakeisti šį leidimą į leidimą gyventi, kuriuo pratęsiamas buvimas šalyje.

14 2015 m. vasario 2 d. valstybės sekretorius atmetė šį prašymą, nes C neįrodė, kad išlaikė pilietinės integracijos egzaminą arba kad jai netaikoma pilietinės integracijos pareiga arba ji atleista nuo šios pareigos. Atgaline data nuo 2014 m. vasario 10 d. valstybės sekretorius taip pat panaikino C išduotą leidimą gyventi pas sutuoktinį, nes C ir jos sutuoktinis nuo šios dienos nebegyveno tuo pačiu adresu.

15 Gavęs C pateiktą skundą, 2015 m. liepos 24 d. sprendimu valstybės sekretorius išdavė C atskirą leidimą gyventi šalyje nuo 2015 m. vasario 16 d. Šis sprendimas buvo pagrįstas aplinkybe, kad C pateikė valstybės sekretoriui 2015 m. vasario 15 d. *Dienst Uitvoering Onderwijs* (Švietimo vykdymo tarnyba, Nyderlandai) pažymą, iš kurios matyti, kad jai nebuvo taikoma pilietinės integracijos pareiga. Vis dėlto valstybės sekretorius paliko galioti sprendimą atgaline data nuo 2014 m. vasario 10 d. panaikinti C išduotą leidimą gyventi pas sutuoktinį.

16 Dėl 2015 m. liepos 24 d. valstybės sekretoriaus sprendimo C pateikė skundą *Rechtbank Den Haag zittingsplaats Rotterdam* (Amsterdame posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas, Nyderlandai). 2016 m. sausio 5 d. sprendimu šis teismas šį skundą atmetė.

17 Dėl tokio sprendimo C pateikė apeliacinį skundą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui.

A situacija

18 Nuo 1997 m. gruodžio 20 d. iki 2016 m. spalio 15 d. A turėjo leidimą gyventi pas Nyderlandų pilietybę turinčią sutuoktinę. 2014 m. lapkričio 11 d. A pateikė prašymą pakeisti šį leidimą į leidimą gyventi, kuriuo pratęsiamas buvimas šalyje.

19 2015 m. vasario 26 d. valstybės sekretorius atmetė šį prašymą, nes A neįrodė, kad išlaikė pilietinės integracijos egzaminą arba kad jam netaikoma pilietinės integracijos pareiga arba jis atleistas nuo šios pareigos.

20 Gavęs A pateiktą skundą, 2015 m. rugsėjo 21 d. sprendimu valstybės sekretorius paliko galioti savo pirminį sprendimą.

21 A apskundė šį sprendimą *Rechtbank Den Haag zittingsplaats Rotterdam* (Amsterdame posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas). 2016 m. gegužės 25 d. sprendimu šis teismas skundą atmetė.

22 Dėl tokio sprendimo A pateikė apeliacinį skundą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui.

Bendros pastabos dėl C ir A situacijų

23 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad pagal Direktyvos 2003/86 3 straipsnio 3 dalį pagrindinėse bylose nagrinėjamos situacijos nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį, nes atitinkami C ir A sutuoktiniai yra Nyderlandų piliečiai.

24 Vis dėlto minėtos direktyvos 15 straipsnis pagal analogiją galėtų būti taikomas A ir C, nes Nyderlandų teisėje numatyta, kad tais atvejais, kai, kaip šiuo atveju, Nyderlandų įstatymuose ir kituose teisės aktuose nedaroma skirtumo tarp situacijos, kuriai taikoma Sąjungos teisė, ir situacijos, kuri nepatenka į šios teisės taikymo sritį, reikšmingos minėtos teisės nuostatos tiesiogiai ir besąlygiškai taikomos vidaus situacijai.

25 Net jeigu dėl to prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad Direktyvos 2003/86 15 straipsnio aiškinimas yra labai svarbus pagrindinių bylų baigčiai, vis dėlto atsižvelgiant į 2012 m. spalio 18 d. Sprendimą *Nolan* (C-583/10, EU:C:2012:638) jam kyla klausimas, ar Teisingumo Teismas turi jurisdikciją atsakyti į prejudicinį klausimą dėl šio straipsnio išaiškinimo esant tokioms situacijoms, kaip nagrinėjamosios pagrindinėje byloje.

26 Jeigu atsakymas būtų teigiamas, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą, ar nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta integracijos sąlyga, suderinama su Direktyvos 2003/86 15 straipsniu, o jeigu nesuderinama, nuo kada atskiras leidimas gyventi sukelia pasekmių.

27 Šiomis aplinkybėmis *Raad van State* (Valstybės Taryba, Nyderlandai) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar atsižvelgiant į Direktyvos [2003/86] 3 straipsnio 3 dalį ir 2012 m. spalio 18 d. Sprendimą *Nolan* (C-583/10, EU:C:2012:638) Teisingumo Teismas turi jurisdikciją atsakyti į Nyderlandų teismo prejudicinius klausimus dėl šios direktyvos nuostatų išaiškinimo byloje dėl teisės gyventi globėjo, Nyderlandų piliečio, šeimos nariams, jeigu pagal Nyderlandų teisę ši direktyva šiems šeimos nariams taikoma tiesiogiai ir besąlygiškai?

2. Ar Direktyvos [2003/86] 15 straipsnio 1 ir 4 dalys turi būti aiškinamos kaip draudžiančios nacionalinės teisės normą, kaip antai nagrinėjamą pagrindinėse bylose, pagal kurią numatyta, kad užsieniečio, kuris, siekdamas šeimos susijungimo, teisėtai gyvena valstybės narės teritorijoje ilgiau kaip penkerius metus, prašymas išduoti atskirą leidimą gyventi gali būti atmestas dėl to, kad užsienietis neįvykdė nacionalinėje teisėje nustatytų integracijos sąlygų?

3. Ar Direktyvos [2003/86] 15 straipsnio 1 ir 4 dalys turi būti aiškinamos kaip draudžiančios nacionalinės teisės normą, kaip antai nagrinėjamą pagrindinėje byloje, kuria remiantis atskiras leidimas gyventi anksčiausiai gali būti išduodamas nuo prašymo pateikimo dienos?“

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl pirmojo klausimo

28 Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar pagal SESV 267 straipsnį Teisingumo Teismas turi jurisdikciją aiškinti Direktyvos 2003/86 15 straipsnį esant tokioms situacijoms, kaip nagrinėjamos pagrindinėse bylose, kai šio teismo paprašyta nuspręsti dėl atskiro leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiui, kuris yra Sąjungos piliečio, nepasinaudojusio teise laisvai judėti, šeimos narys, jeigu pagal nacionalinę teisę ši nuostata tokioms situacijoms taikytina tiesiogiai ir besąlygiškai.

29 Reikia pažymėti, kad, pirma, Direktyvos 2003/86 2 straipsnio c dalyje patikslinama, jog sąvoka „globėjas“ neabejotinai apima trečiųjų šalių pilietį, ir, antra, šios direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad ši direktyva netaikoma Sąjungos piliečio šeimos nariams.

30 Taigi Sąjungos teisės aktų leidėjas nenumatė šios direktyvos taikymo trečiųjų šalių piliečiui, kuris, kaip ir apeliantai pagrindinėse bylose, yra Sąjungos piliečio, nepasinaudojusio teise laisvai judėti, šeimos narys, – tai patvirtina ir Direktyvos 2003/86 parengiamieji dokumentai (šiuo klausimu žr. 2011 m. lapkričio 15 d. Sprendimo *Dereci ir kt.*, C-256/11, EU:C:2011:734, 48 ir 49 punktus).

31 Vis dėlto iš suformuotos Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad jis turi jurisdikciją priimti sprendimą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, pateikto dėl Sąjungos teisės nuostatų, esant tokioms situacijoms, kai, net jeigu pagrindinės bylos aplinkybėmis Sąjungos teisė tiesiogiai netaikoma, minėtas Sąjungos teisės nuostatas leista taikyti pagal nacionalinę teisę, nes joje yra nuoroda į šių nuostatų turinį (šiuo klausimu žr. 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Cicala*, C-482/10, EU:C:2011:868, 17 punktą; 2012 m. spalio 18 d. Sprendimo *Nolan*, C-583/10, EU:C:2012:638, 45 punktą ir 2016 m. lapkričio 15 d. Sprendimo *Ullens de Schooten*, C-268/15, EU:C:2016:874, 53 punktą).

32 Iš tiesų esant tokioms situacijoms Sąjunga tikrai suinteresuota, kad, siekiant išvengti aiškinimo skirtumų ateityje, iš Sąjungos teisės perimtos nuostatos būtų aiškinamos vienodai (šiuo klausimu žr. 2012 m. spalio 18 d. Sprendimo *Nolan*, C-583/10, EU:C:2012:638, 46 punktą ir 2018 m. kovo 22 d. Sprendimo *Jacob ir Lassus*, C-327/16 ir C-421/16, EU:C:2018:210, 34 punktą).

33 Be to, Teisingumo Teismo atliekamas Sąjungos teisės nuostatų aiškinimas, esant į šios teisės taikymo sritį nepatenkančioms situacijoms, pateisinamas, jei šios nuostatos, vadovaujantis nacionaline teise, tiesiogiai ir besąlygiškai taikomos tokioms situacijoms, siekiant užtikrinti vienodą jų ir Sąjungos teisės reglamentuojamų situacijų vertinimą (šiuo klausimu žr. 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Cicala*, C-482/10, EU:C:2011:868, 19 punktą; 2012 m. spalio 18 d. Sprendimo *Nolan*, C-583/10, EU:C:2012:638, 47 punktą ir 2013 m. lapkričio 7 d. Sprendimo *Romeo*, C-313/12, EU:C:2013:718, 33 punktą).

34 Šiuo atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kuris pagal SESV 267 straipsnyje nustatytą teisminio bendradarbiavimo sistemą vienintelis turi jurisdikciją aiškinti nacionalinę teisę (šiuo klausimu žr. 1997 m. liepos 17 d. Sprendimo *Leur-Bloem*, C-28/95, EU:C:1997:369, 33 punktą ir 2017 m. birželio 14 d. Sprendimo *Online Games ir kt.*, C-685/15, EU:C:2017:452, 45 punktą), patikslino, jog iš Nyderlandų teisės aktų matyti, kad, jei, kaip šiuo atveju, nacionalinis teisės aktų leidėjas tą pačią normą taiko į Sąjungos teisės taikymo sritį patenkančiai situacijai ir į šios teisės taikymo sritį nepatenkančiai situacijai, šios situacijos turi būti vertinamos vienodai. Minėtas teismas nusprendė, kad pagal Nyderlandų teisę nagrinėjamose pagrindinėse bylose jis privalo taikyti Direktyvos 2003/86 15 straipsnį.

35 Tokiomis aplinkybėmis reikia pažymėti, kad, kaip nurodo ir Nyderlandų vyriausybė, ši nuostata, vadovaujantis nacionaline teise, tiesiogiai ir besąlygiškai taikytina tokioms situacijoms, kaip nagrinėjamos pagrindinėse bylose, ir dėl to Sąjunga tikrai suinteresuota, kad Teisingumo Teismas priimtų sprendimą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą.

36 Šios išvados negali paneigti tai, kad pagal Direktyvos 2003/86 3 straipsnio 3 dalį tokios situacijos, kaip nagrinėjamos pagrindinėse bylose, aiškiai neįtrauktos į šios direktyvos taikymo sritį.

37 Šiuo klausimu būtina pabrėžti, jog Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad, jei šio sprendimo 33 punkte nurodyta sąlyga įvykdyta, jo jurisdikcija taip pat gali būti pripažinta tais atvejais, kurie susiję su aiškiu neįtraukimo į Sąjungos teisės akto taikymo sritį atveju (šiuo klausimu žr. 2017 m. spalio 19 d. Sprendimo *Solar Electric Martinique*, C-303/16, EU:C:2017:773, 29 ir 30 punktus, 2018 m. birželio 27 d. Sprendimo *SGI ir Valériane*, C-459/17 ir C-460/17, EU:C:2018:501, 28 punktą).

38 Šis sprendimo variantas visiškai atitinka suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją, primintą šio sprendimo 31–33 punktuose, kuria būtent siekiama leisti Teisingumo Teismui priimti sprendimus dėl Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo, nesvarbu, kokiomis aplinkybėmis šios nuostatos turi būti taikomos esant tokioms situacijoms, dėl kurių Sutarčių autoriai ar Sąjungos teisės aktų leidėjas nenusprendė, jog jas reikia įtraukti į minėtų nuostatų taikymo sritį (šiuo klausimu žr. 1990 m. spalio 18 d. Sprendimo *Dzodzi*, C-297/88 ir C-197/89, EU:C:1990:360, 37 punktą).

39 Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismo jurisdikcija negali pagrįstai skirtis, atsižvelgiant į tai, ar atitinkamos nuostatos taikymo sritis buvo apibrėžta vartojant teigiamą apibrėžtį, ar nustatant tam tikrus netaikymo atvejus, nes abu šie teisėkūros būdai gali būti naudojami vienodai.

40 Taip pat reikia konstatuoti, jog šiuo atveju tai, kad Sąjungos piliečių šeimos nariai neįtraukti į Direktyvos 2003/86 taikymo sritį, matyti ir iš šios direktyvos 2 straipsnio c punkte pateiktos sąvokos „globėjas“, ir iš šios direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje nurodyto netaikymo atvejo.

41 Be to, jei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad jo abejonės dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos kyla iš 2012 m. spalio 18 d. Sprendimo *Nolan* (C-583/10, EU:C:2012:638), pažymėtina, kad bylai, kurioje priimtas tas sprendimas, buvo būdingi ypatumai, kurių nėra pagrindinėse bylose.

42 Iš tiesų, pirma, byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas, pripažinti Teisingumo Teismo jurisdikciją reikštų, jog būtų pažeista paties Sąjungos teisės akto, kuris glaudžiai susijęs su vidaus rinkos kūrimu ir veikimu, logika (šiuo klausimu žr. 2012 m. spalio 18 d. Sprendimo *Nolan*, C-583/10, EU:C:2012:638, 36–41 punktus).

43 Antra, minėtoje byloje remiantis Teisingumo Teismui pateiktoje bylos medžiagoje išdėstyta informacija buvo neįmanoma nustatyti nacionalinėje teisėje daromos tiesioginės ir besąlygiškos nuorodos į Sąjungos teisę, kaip konstatuota šio sprendimo 35 punkte (šiuo klausimu žr. 2012 m. spalio 18 d. Sprendimo *Nolan*, C-583/10, EU:C:2012:638, 51 ir 52 punktus).

44 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmąjį klausimą reikia atsakyti, kad pagal SESV 267 straipsnį Teisingumo Teismas turi jurisdikciją aiškinti Direktyvos 2003/86 15 straipsnį esant tokioms situacijoms, kaip nagrinėjamos pagrindinėse bylose, kai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo paprašyta nuspręsti dėl atskiro leidimo gyventi šalyje suteikimo trečiųjų šalių piliečiui, kuris yra Sąjungos piliečio, nepasinaudojusio teise laisvai judėti, šeimos narys, jeigu pagal nacionalinę teisę ši nuostata tokioms situacijoms taikytina tiesiogiai ir besąlygiškai.

Dėl antrojo klausimo

45 Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar pagal Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 ir 4 dalis draudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta, kad valstybės narės teritorijoje ilgiau kaip penkerius metus dėl šeimos susijungimo gyvenusio trečiųjų šalių piliečio prašymas išduoti atskirą leidimą gyventi gali būti atmestas dėl to, kad jis neįrodė, jog išlaikė pilietinės integracijos egzaminą, susijusį su šios valstybės narės kalba ir visuomene.

46 Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad ne vėliau kaip po penkerių gyvenimo metų ir jei šeimos nariui leidimas gyventi nebuvo suteiktas dėl kitų priežasčių nei šeimos susijungimas, sutuoktinis arba nesusituokęs partneris ir pilnametystės sulaukęs vaikas turi teisę, jei reikia – pagal prašymą, į atskirą leidimą gyventi, nepriklausomą nuo globėjo.

47 Šios direktyvos 15 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad nacionalinėje teisėje nustatomos atskiro leidimo gyventi suteikimo ir galiojimo trukmės sąlygos.

48 Iš kartu taikomų šių dviejų nuostatų matyti, kad, nors atskiro leidimo gyventi išdavimas iš esmės reiškia teisę, suteikiamą išgyvenus valstybės narės teritorijoje penkerius metus dėl šeimos susijungimo, vis dėlto Sąjungos teisės aktų leidėjas leido valstybėms narėms susieti tokio leidimo išdavimą su tam tikromis savo pačių nusistatytomis sąlygomis.

49 Taigi Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 4 dalyje darydamas nuorodą į nacionalinę teisę, Sąjungos teisės aktų leidėjas nurodė, kad ketino suteikti kiekvienai valstybei narei diskreciją nustatyti sąlygas, kuriomis valstybės narės teritorijoje ilgiau kaip penkerius metus dėl šeimos susijungimo išgyvenusiam trečiųjų šalių piliečiui turi būti išduotas atskiras leidimas gyventi šalyje (pagal analogiją žr. 2018 m. balandžio 12 d. Sprendimo *A ir S*, C-550/16, EU:C:2018:248, 42 punktą).

50 Taigi šiuo aspektu normos, reglamentuojančios atskiro leidimo gyventi išdavimą, skiriasi nuo normų, susijusių su leidimu susijungti šeimai, kuriomis nustatomos tikslios pozityvios pareigos ir pagal kurias valstybės narės Direktyvoje 2003/86 apibrėžtais atvejais įpareigojamos leisti šį šeimos susijungimą, nesuteikiant joms galimybės naudotis savo diskrecija (šiuo klausimu žr. 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 46 punktą).

51 Vis dėlto, kadangi atskiro leidimo išdavimas pasibaigus šios direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje nurodytam laikotarpiui yra bendra taisyklė, valstybės narės šios direktyvos 15 straipsnio 4 dalimi suteikta diskrecija neturi naudotis taip, kad pakenktų šio straipsnio tikslui leisti globėjo šeimos nariams įgyti nuo globėjo nepriklausomą statusą (taip pabrėžta tos pačios direktyvos 15 konstatuojamojoje dalyje) ir minėto straipsnio veiksmingumui (pagal analogiją žr. 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 50 punktą).

52 Taigi papildomos sąlygos, kuriomis valstybei narei leista išduoti atskirą leidimą gyventi, negali būti tokios griežtos, kad sudarytų sunkiai įveikiamą kliūtį, dėl kurios Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 dalyje nurodytiems trečiųjų šalių piliečiams praktiškai būtų užkertamas kelias gauti tokį leidimą paprastai pasibaigus šioje nuostatoje nustatytam laikotarpiui (pagal analogiją žr. 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 59 punktą).

53 Kadangi šios direktyvos 15 straipsnio 4 dalyje nėra jokių nuorodų šiuo klausimu, toks šioje nuostatoje valstybėms narėms suteiktos galimybės apribojimas apskritai nedraudžia šioms valstybėms narėms nustatyti esminių sąlygų.

54 Atsižvelgiant į tai, negalima atmesti galimybės, kad valstybė narė gali atskiro leidimo gyventi išdavimą sieti su pilietinės integracijos egzamino, susijusio su šios valstybės narės kalba ir visuomene, išlaikymu.

55 Iš tiesų, pirma, su integracija susijusių sąlygų nustatymas, atrodo, atitinka Direktyvos 2003/86 15 konstatuojamojoje dalyje įtvirtintą Sąjungos teisės aktų leidėjo pripažintą bendrąjį tikslą palengvinti trečiųjų šalių piliečių integraciją valstybėse narėse (šiuo klausimu žr. 2006 m. birželio 27 d. Sprendimo *Parlamentas / Taryba*, C-540/03, EU:C:2006:429, 69 punktą ir 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 53 punktą).

56 Antra, reikia priminti, kad pagal Direktyvos 2003/86 7 straipsnio 2 dalį valstybės narės gali reikalauti, kad trečiųjų šalių piliečiai laikytųsi integracijos priemonių, neapribodamos jų laikotarpiu iki trečiųjų šalių piliečių atvykimo į valstybių narių teritoriją.

57 Šiomis aplinkybėmis priemonių, kurias prireikus priima valstybės narės pagal Direktyvos 2003/86 7 straipsnio 2 dalį, veiksmingumui galėtų būti pakenkta, jeigu trečiųjų šalių piliečio nepakankamas integravimasis pasibaigus penkerių metų laikotarpiui niekaip negali prieštarauti šios direktyvos 15 straipsnyje nustatytos teisės gyventi šalyje įtvirtinimui.

58 Taip pat kalbant apie Direktyva 2003/109 nustatytą tikslesnį suderinimą reikia konstatuoti, kad pagal šios direktyvos 5 straipsnio 2 dalį Sąjungos teisės aktų leidėjas konkrečiai leido valstybėms narėms ilgalaikio gyventojo statuso gavimą susieti su integracijos sąlygomis.

59 Trečia, tiek, kiek teisė išduoti atskirą leidimą gyventi pripažįstama pasibaigus penkerių metų gyvenimo valstybės narės teritorijoje laikotarpiui, atitinkami trečiųjų šalių piliečiai turėtų turėti galimybę įgyti kalbos žinių ir žinių apie šios valstybės narės visuomenę, o tai iš esmės leistų jiems išlaikyti su šiomis žiniomis susijusį egzaminą. Taigi nustatytas reikalavimas šiuo klausimu apskritai negali būti laikomas galinčiu panaikinti 15 straipsnio 1 dalies veiksmingumą.

60 Taigi norint išsaugoti šios nuostatos tikslą ir remiantis proporcingumo principu, kuris yra vienas iš bendrųjų Sąjungos teisės principų, praktiniai tokio reikalavimo aspektai turi būti tinkami nacionalinės teisės aktuose nurodytiems tikslams pasiekti ir neviršyti to, kas būtina jiems pasiekti (pagal analogiją žr. 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 51 punktą).

61 Pareiga išlaikyti pilietinės integracijos egzaminą turi leisti patvirtinti, kad atitinkami trečiųjų šalių piliečiai įgijo ir priimančiosios valstybės narės kalbos žinių, ir žinių apie jos visuomenę, o tai neabejotinai naudinga siekiant užtikrinti minėtų piliečių integraciją šioje valstybėje narėje (šiuo klausimu žr. 2015 m. birželio 4 d. Sprendimo *P ir S*, C-579/13, EU:C:2015:369, 48 punktą ir 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 53 ir 54 punktus).

62 Vis dėlto ši pareiga negali viršyti to, kas yra būtina norint pasiekti tikslą palengvinti minėtų trečiųjų šalių piliečių integraciją.

63 Tai visų pirma reiškia, kad žinios, reikalingos pilietinės integracijos egzaminui išlaikyti, atitinka elementarų lygį, kad nacionalinės teisės aktuose nustatyta sąlyga netrukdo išduoti atskiro leidimo gyventi trečiųjų šalių piliečiams, pateikusiems įrodymų apie savo norą išlaikyti šį egzaminą ir šiuo tikslu įdėtas pastangas, kad deramai atsižvelgiama į konkrečias individualias aplinkybes ir kad su tokiu egzaminu susijusios išlaidos nėra pernelyg didelės (šiuo klausimu žr. 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 54–70 punktus).

64 Šiuo klausimu ypač svarbu pabrėžti, kad dėl tokių aplinkybių, kaip atitinkamo globėjo šeimos narių amžius, išsilavinimo lygis, finansinė padėtis ar sveikatos būklė, kompetentingos valdžios institucijos turi turėti galimybę nesieti atskiro leidimo gyventi išdavimo su pilietinės integracijos išlaikymu, jeigu dėl šių aplinkybių asmenys negali atvykti į šį egzaminą ar jo išlaikyti (šiuo klausimu žr. 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *K ir A*, C-153/14, EU:C:2015:453, 58 punktą).

65 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į antrąjį klausimą reikia atsakyti, kad pagal Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 ir 4 dalis nedraudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta, kad valstybės narės teritorijoje ilgiau kaip penkerius metus dėl šeimos susijungimo gyvenusio trečiųjų šalių piliečio prašymas išduoti atskirą leidimą gyventi gali būti atmestas dėl to, kad jis neįrodė, jog išlaikė pilietinės integracijos egzaminą, susijusį su šios valstybės narės kalba ir visuomene, su sąlyga, kad praktiniai pareigos išlaikyti šį egzaminą aspektai neviršija to, kas yra būtina norint pasiekti tikslą palengvinti trečiųjų šalių piliečių integraciją.

Dėl trečiojo klausimo

66 Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar pagal Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 ir 4 dalis draudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta, kad atskiras leidimas gyventi gali būti išduodamas tik nuo prašymo dėl tokio leidimo išdavimo pateikimo dienos.

67 Visų pirma reikia pažymėti, kad Direktyvos 2003/86 15 straipsnyje nėra jokių konkrečių taisyklių dėl atskiro leidimo gyventi procedūros eigos arba *a fortiori* dėl dienos, nuo kurios šio leidimo išdavimas turi sukelti pasekmių.

68 Be to, remiantis šia nuostata negalima daryti išvados, kad minėto leidimo išdavimas yra tik deklaratyvus veiksmas, nes šios direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje taip pat aiškiai numatyta, kad valstybės narės gali teisę į tokį leidimą sieti su prašymo pateikimu.

69 Galiausiai iš minėtos direktyvos 15 straipsnio 4 dalies matyti, kad valstybės narės visų pirma turi nustatyti atskiro leidimo gyventi suteikimo sąlygas, kurios, be kita ko, gali apimti procedūrines sąlygas dėl šio leidimo suteikimo.

70 Net jei iš to, kas išdėstyta šio sprendimo 52 punkte, matyti, kad ši galimybė negali būti naudojama siekiant nustatyti taisyklę, kuri yra sunkiai įveikiama kliūtis, praktiškai užkertanti Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 dalyje nurodytiems trečiųjų šalių piliečiams kelią gauti tokį leidimą paprastai pasibaigus šioje nuostatoje nustatytam laikotarpiui, reikia pažymėti, kad teisės norma, pagal kurią numatyta, kad atskiras leidimas gyventi gali būti išduodamas tik pateikus atitinkamą prašymą, akivaizdžiai negali sukelti tokių pasekmių.

71 Taigi į trečiąjį klausimą reikia atsakyti taip, kad pagal Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 ir 4 dalis nedraudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta, kad atskiras leidimas gyventi gali būti išduodamas tik nuo prašymo dėl tokio leidimo išdavimo pateikimo dienos.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

72 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (trečioji kolegija) nusprendžia:

1. **Pagal SESV 267 straipsnį Teisingumo Teismas turi jurisdikciją aiškinti 2003 m. rugsėjo 22 d. Tarybos direktyvos 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą 15 straipsnį esant tokioms situacijoms, kaip nagrinėjamos pagrindinėse bylose, kai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo paprašyta nuspręsti dėl atskiro leidimo gyventi šalyje suteikimo trečiųjų šalių piliečiui, kuris yra Sąjungos piliečio, nepasinaudojusio teise laisvai judėti, šeimos narys, jeigu pagal nacionalinę teisę ši nuostata tokioms situacijoms taikytina tiesiogiai ir besąlygiškai.**

2. **Pagal Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 ir 4 dalis nedraudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta, kad valstybės narės teritorijoje ilgiau kaip penkerius metus dėl šeimos susijungimo gyvenusio trečiųjų šalių piliečio prašymas išduoti atskirą leidimą gyventi gali būti atmestas dėl to, kad jis neįrodė, jog išlaikė pilietinės integracijos egzaminą, susijusį su šios valstybės narės kalba ir visuomene, su sąlyga, kad praktiniai pareigos išlaikyti šį egzaminą aspektai neviršija to, kas yra būtina norint pasiekti tikslą palengvinti trečiųjų šalių piliečių integraciją.**

3. **Pagal Direktyvos 2003/86 15 straipsnio 1 ir 4 dalis nedraudžiama nacionalinės teisės norma, pagal kurią numatyta, kad atskiras leidimas gyventi gali būti išduodamas tik nuo prašymo dėl tokio leidimo išdavimo pateikimo dienos.**

Parašai.